

Rebekka Endler¹ (2023). Eşyaların Patriarkası. (Das Patriarchat der Dinge. Warum die Welt Frauen Nicht Passt), (çev. Ç.C. Dikmen). İstanbul: İletişim. ss. 312. ISBN: 978-975-05-3416-4

Patriyarkanın Boy Aynası: Şeylerin Eril Standardı

Eşyaların Patriyarkası, ev aletlerinden arabalara, tıp alanında kullanılan nesnelere kadar çevremizdeki her şeyin eril tasarımına dikkati çeken bir kitap. Tıbbın, sporun ya da günlük yaşamı kolaylaştırma iddiasındaki tasarımların temelinde standartlaşmış beyaz, heteroseksüel, cis erkeğin var olduğunu göstermeye çalışırken erkeğin bir *norm*, kadının ise bu *normdan sapma* şeklinde algılandığının ve dünya düzeninin erkek için- erkeğe yönelik olduğunun bir izdüşümü. Kitabın yazarı Rebekka Endler, kadınların kamusal alana çıkışının yalnızca kadınları ilgilendiren bir konuymuş gibi görülmesinin derinlerinde yatan sebebi kendi hayat deneyimlerinden ve bilimsel araştırmalardan yola çıkarak aydınlatmaya çalışır.

Patriyarkanın mekân ile ilişkisinin ya da toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisinin tartışmaya açılmasının tarihi çok eskilere dayanmaz. Cinsiyetler arasında farklı anlam ve duygulanımlar ifade eden mekân kavramı (Saygılıgil, 2013:214), kamusal ve özel alan ayrımıyla feminist literatürde yeni bir tartışma alanı olmakla birlikte mekân temeli Antik Yunan'dan itibaren izlenebilen bir düalizmi ifade eder (Ersöz, 2015:83). *Özel olan politiktir* sloganı ile de 60'lı yıllardan itibaren, kadınların egemenlik ilişkilerinin politik olduğunu vurgulayan çıkışı izlenebilmektedir. Simone de Beauvoir ise bu tartışmalarla birlikte erkeğin insan olarak, kadının ise dişi olarak kabulüne yönelik söylemlerin yanında "*Dünyanın temsili erkeklerin eseridir, onlar dünyayı kendi bakış açılarından tanımlarlar.*" demiştir (Kolektif, 2011:277). Bu söylemler, bugün Rebekka Endler'ı eşyalar üzerine düşünerek onların erkek bakış açısıyla tanımlandığı sonucuna götüren yolun temel taşları niteliğindedir.

Dünya Kadınlara Neden Uymaz?

Rebekka Endler'ın patriyarkal tasarım üzerine yazdığı *Eşyaların Patriyarkası* isimli kitabının kapağında kullanmayı tercih ettiği bir başlık olmakla birlikte bizi sorgulamaya yönlendiren bir sorudur: *Dünya kadınlara neden uymaz?* Bu soru aynı zamanda dünyanın kadınların güvenle yaşayacağı bir yer olmaktan uzak oluşunun ön kabulüdür. Nitekim Endler'ın gündelik hayatın içerisinden verdiği birçok örnek, bunu destekler niteliktedir.

Erkeğin, her şeyin ölçütü olduğu savı Endler'a göre erkek egemen tasarımın öyküsünün temelini oluşturmaktadır. Merkezde olan şey iktidarı elde tutmaksa kapitalizm ve ayrımcılıktan bahsetmeden patriyarkadan söz etmek olanaksızdır. Zira en fazla iktidara sahip olanlar zengin, beyaz ve cis erkeklerdir. Feminizme gelince, yazar, onun da kapsamlı bir şekilde -yalnızca cinsiyetçiliği değil- ten rengi, yaş, fiziksel özellik ve dine dayalı her türlü baskı ve ayrımcılığı ele alması gerektiğini düşünmektedir.

Dil Yapıları: Dilde Yeri Olmayanın Bilinçte De Yeri Yoktur

Rebekka Endler, kitabın birinci bölümünde Avrupa dillerinin cinsiyetli yapılarından ve bazı sıfatların da erkek cinselliği ile ifade ediliyor olmasından bahseder. Özellikle yiğitlik, cesaret gibi bazı sıfatların eril dile içkin olduğunun örneklerini verir. Aile babası olmak önemlidir. Peki ya aile anası? Aile anası ifadesi dilde yoktur ve tüm mesele de budur: Bakım emeği zaten kadınların doğalarında vardır. Endler, Sokrates'in *dilde yeri olmayanın bilinçte de yeri yoktur* tespitinden hareketle dilde kadınlara yer verilmediği zaman otomatik olarak bilinçte de bulunmadıklarını açıklamaya çalışır. Tespit doğru olsa da kadınların bundan rahatsız olmayacağını düşünmek pek doğru olmayacaktır. Nitekim Marlies Kramer örneğinde olduğu gibi dilde de yer alabilmenin mücadelesini veren kadınlar var.

Genel eril isimlerin -cinsiyete bakılmaksızın- tüm insanlık için kullanılması normalleşmiştir. Dişil bir sıfatla ifade edilen kavramlar Endler'a göre yalnızca kadınların farklı olduğunu gösterir, eşit hakları olduğunu değil. Fakat yine de her ne kadar kadın cinselliğine dönük anlaşılrsa da sözcüklerin dişil biçiminin kullanılmasını salık verir Endler. Çünkü cinsiyet belirteçlerini kullanma şeklimizin algımızı şekillendirdiğini ifade eder.

İkon hâline gelmiş Darwin, Newton, Einstein, Shrödinger vb. gibi bilim insanlarının yalnızca soyadları ile tanınmasının yeterli olduğu fakat örneğin Curie'nin radyoaktivitesi veya Meitner'ın nükleer füzyon keşfinin bilinemeyişindeki farkı sorgulayan yazar toplumda isim yapmanın erkekler açısından daha kolay olduğunu ifade eder. Bu yalnızca bilimde değil, siyasette de bu şekildedir.

Son dönemin en çok konuşulan ve 2023 Temmuz'unda vizyona giren Oppenheimer için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. "*Kahraman mı katil mi?*" tartışmasının izleyiciye bırakıldığı filmde *atom bombasının babası* ya da filmde alıntı ile *dünyaların yok edicisi* olarak nitelenen Oppenheimer'ı yalnızca soyadı ile nasıl ikonlaştığı görülmektedir. Filmde toplumsal cinsiyet dengesini sağlayamayan yönetmenin (bunu birkaç özel hayat sahnesiyle vermeye çalışmış olsa da) örneğin neden Lise

Meitner'in nükleer füzyon keşfi ile yapmadığı eleştirilmekteydi (İlçir, 2023).

Kamusal Alan: Kim Nereye İşeyecek?

Kitabın kamusal alan başlığında Endler, şehir bitkilerinden lafı açan bir giriş yapar. Ağaçların da erkeği ve dişisi olduğunu ifade ederek kamusal alanda gördüğümüz ağaçlandırmalarda daha ziyade erkek türü ağaçların kullanıldığını bunun sebebinin de muhtemelen çiçek ve meyveden kaynaklı bir kirliliğin oluşmasını engellemek olduğunu söyler. Kamusal alanın neden erkeğe göre dizayn edildiğini irdelemek üzere kamusal alanda vakit geçirme sürelerinin; erkek ve kadınların günde kaç km yol kat ettiklerinin tartışıldığı bir bölümdür. Endler'a göre bu durum tamamen politiktir. Kimin nereye işeyeceği de öyle. Yüksek teknoloji gerektiren tesisatların uygun görüldüğü önemli kitle de erkeklerdir. Umumi tuvaletlerin erkekler için yapılmış olmasını da açıklayan bu durum günlerinin büyük çoğunluğunu dışarıda geçiren kadınları görmezden gelmek demektir. Dolayısıyla Endler, umumi tuvalete erişim meselesinin yalnızca insan hakkı ihlali değil, kamusal alanın kime ait olduğunu gösteren bir durum olduğunu aktarmaya çalışır ve işeme hakkı eşitliği ona göre insan hakları kapsamında değerlendirilmelidir. Endler bu noktada artık tarihe karışmış olması gerekirken hâlâ tartışılan bu konulardan duyduğu rahatsızlığı ifade etmektedir.

Endler, kapitalizmin gökdelenler ve iş merkezlerini erkeklere; mağazaları ise kadınlara uygun inşa ettikleri katedraller olarak gördüğünü söylemektedir. Mağazalar kadınlar için uygun hâllere büründüler çünkü bu mekânlar erkek olmadan para harcıyabilmenin bağımsızlık mekânlarıydı. Bu anlamda kadın tüketerek özgürleşebilecektir ancak bedelini ödemek şartıyla. Bu tür mekânlarla birlikte nesnelere de küçültülerek parlatıldığı ve bu sayede cinsiyetlendirilmiş olduğu ve işin içine biraz pembe renk katarak kadınlara uydurulmuş olduğu sanısından bahseden Endler, cinsiyet odaklı pazar stratejisiyle kadına yönelik olduğu iddiasındaki ürünlerin piyasaya sürüldüğünü ifade etmektedir. Sürpriz yumurta bunun en belirgin ve masum görünen tarafıdır: Kızlar için pembesi üretilince klasik olan erkeğe ait görünür.

Çamaşır makinesi ve elektrikli süpürge aslında kadının iş yükünü hafifletmemiş, temizlik sıklığının artmasıyla aksine daha da ağırlaştırmıştır. Fırınlar için de aynı şey geçerlidir. Endler'a göre fırının ortaya çıkışıyla tarifler karmaşıklaşmış ve bununla birlikte küçük çırpıcılar gibi aletler de çeşitlenmiştir. Bu durumlarda yemek ve temizlik standardı değiştiği için anneden beklenen emek, en küçük detaylar için

bir makine üretildikçe beklenti de artmıştır. İş bitince bu küçük ev aletlerini temizlemek de haliyle bunların üzerine eklendi. Eril teknolojide ise aletler “güç” anlamına gelmektedir. Delip kesmek, çekiçle kırmak erkeğe mahsustur. Küçük ev aletleri kadınlar içindir ve yalnızca destekleyici olma özelliği taşımaktadır. Endler, bu bölümün sonunda şu sonuca varmaktadır: *Dünya erkekler için standartlaştırılmıştır.*

Pazarlamada da işler kadınlar için iç açıcı değildir. Endler, pazarlama konusunda her ne kadar ayrıcalıklı gösterilseler de bunun sosyolojide bir tür “ötekileştirme”ye karşılık geldiğini yani aslında yarar yerine zarar verdiğini ifade etmektedir. Endler’a göre kontrolsüz kapitalizm ve erkekliğin bir sonucu olarak dünya nüfusunun yarısına yapılmış bir haksızlık söz konusudur.

Ay’da ilk efsanevi adımı atan Neil Armstrong’un ardında Code Apollo 11 yazılımıyla Margaret Hamilton vardır. İş eğer yükselme vadeliyorsa kadınlar ekarte edilirler. Bilgisayar oyunları erkekler tarafından ve erkekler için tasarlanır; yazılımların veri tabanları beyaz erkeğe göre hazırlanmıştır. Sosyal medyada durum pek farklı değildir. Sansürde dahi kadınlar -genel olarak siyahiler ve kilolular için de bu böyledir- daha detaylı bir incelemeye tabidir. Dolayısıyla *her çıplaklık, çıplaklık sayılmaz* gibi çifte bir standart söz konusudur.

Ev aletleri, pazarlama, yazılım gibi tarımda da böylesi bir çifte standart söz konusudur. Endler, “Tarımda kadınların erkeğe göre daha fazla zorlanması için hiçbir sebep yoktur” diyor. Endler’ın bu cümlesini tüm çalışma alanlarına, tüm araçlara ve tüm spor dallarına uyarlamak mümkündür. Araba kazalarında ölüm oranının erkeklerde daha fazla olması, sürücülerin daha ziyade erkek olmasıyla alakalıyken kadın ve erkek sürücü düşünüldüğünde aynı kazada ölüm riskinin kadınlarda daha fazla olmasının nedeni, üretim sırasında kadınların düşünülmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Boy kilo ve yaş, yeniden bize beyaz heteroseksüel cis erkeği işaret eder.

Bisikletin kadın anatomisine göre yapılmamasına profesyonel bisiklet sürücüsü Hannah Dines örneği üzerinden yaklaşan Endler, bisikletçinin bir gazeteye verdiği makalesinde *“Vajinaya sahip olmak demek, acı çekmek demektir.”* sözü üzerinden örnek verir. Ne gariptir ki zamanında doktorlar, bisikletin kadınlarda şehvete ve histeriye yol açtığı sonucuna varmışlardır. Günümüzde bu anlayış ve tasarımlar değişmiş olsa da değişimin içkin olduğu moda alanı da benzer bir anlayışın ürünüdür. *Güzel olan acı çeker* modada sıkça duyduğumuz bir ifadedir ve cepler, hareketi engelleyen kabarık etekler, takım elbiselerle moda siyasi güç ifadesi oluşturma konusunda işe yarayan bir aparatır. Takım elbise çiçekli elbiseye galebe çalar çünkü takım elbise ciddiyet ve akli temsil

eder. Peki çiçekliler? Kıyafetler üzerine, özellikle de taytlar ve bol cepli pantolonlar düşünüldüğünde Endler, yenidoğandan yetişkine -renkleri bile bir tarafa bırakarak- işlevlerinin davranışı etkilediğini ifade eder. Ona göre cinsiyet piyasasını keşfeden şey kapitalizmdir. Sosyal eşitlik iddiasındaki okul üniformalarında bile cinsiyetler arası eşitsizlik gözlemlenir ve tüm bunların gerçek hayatta bir karşılığı vardır. Bu noktada Endler kıyafetin taciz ve tecavüz ile ilişkisinin olmadığından, sanılanın aksine kıyafetlerin kısa ya da dar oluşunun kadını suçlayan bir sebep oluşturmadığından bahseder. Araştırmalar saldırganın yabancı erkeklerden değil, çok büyük oranda yakınımızdaki erkeklerden geldiğini ortaya koymaktadır. Endler tecavüz sırasında mağdurun giydiği kıyafetlerin bulunduğu çeşitli sergilerden bahseder. Örneğin Brüksel'in Molenbeek belediyesi 2018 yılında düzenlediği sergide tecavüz mağduru kadınlara ait kıyafetlere yer vermiştir.²

Anneke Smelik, feminist film teorisinde başvurulan Laura Mulvey'in psikanalizin yardımıyla geliştirdiği *male gaze (eril nazar)* kavramını irdelemeye çalışır; Sinemanın Berger'in söylemiyle erkeğin eyleyip kadının görüldüğü; kadının kendisini izlenirken izlediği bir erkek anlatısı olarak nesneleştirdiğini ifade eder (Smelik, 2008:5). Endler bu anlamda Hristiyanlıkta da Meryem tasvirine "erkek gözü" üzerinden yaklaşır ve Hristiyanlığın başlı başına erkeğe özgü bir tasarım olduğu sonucuna varır. Patriyarkal sistem, dinle alakalı olduğunda çıkarım yapmak kolay olmakla birlikte bilim alanındaki eril tahakkümü ortaya çıkarmak nispeten daha zordur. Nesnelliğin doğasının erillik fikrine ne kadar bağlı olduğu sorusundan hareketle Keller (2020:211), kadınların bilimlerde yeterince temsil edilmeyişinin bilimsel sonuçlarını aktarır ve nesnelliğin kendisinin erkek-merkezci bir hedef olarak şüphe kaldırır duruma geldiğini ve bazı araştırmacıların da bilimin eril bir proje olduğu sonucuna ulaştıklarını ifade eder. Endler ise kitabında bilimsel tasarımların ardındaki patriyarkayı ele verir, bilimin eril inşasını sorgular.

Endler, patriyarkal tasarımı karikatürize eder gibi görünse de sorularını bilimsel araştırmalar ve istatistiksel bilgilerle açıklamaya çalışmıştır. Fakat bunu derin bir akademik dil kullanmadan ve herkesin anlayabileceği şekilde yaptığını ve eğlenceli bir şekilde aktarmaya çalıştığını ifade etmiştir (Baytok ve Bayrak, 2023).

Rebekka Endler, kitabını kendi durduğu konumdan hareketle yazmış, kendi deneyimlerinden yola çıkarak kavramları, tasarımları ve dünyayı anlamaya çalışmıştır. Endler, patriyarkal tasarımın kapitalizm gibi bir suç ortağının olduğu sonucuna her bölümde kanaat getirmiş; patriyarkal

tasarımların erkekler tarafından ve erkekler için yapıldığını ve pazarın buna göre şekillendiğini ifade etmiştir. Kapsayıcı bir feminizm tahayyülünü tasarımlar üzerinden dile getiren Endler, dünyadaki çoğu eşyanın erkekler için standartlaştırdığını kadınlarla ilgili mekân, tasarım ve eşyaların dahi erkek aklının bir ürünü olduğunu göstermeye çalışmıştır. Tıp alanından doğumun kamusal alana taşınmasına, modadan ve ceplerden otomotiv sektörüne kadar birçok alandan tasarımları kitabında detaylı bir şekilde tartışmış ve bunların beyaz erkek normlu tasarımlar olduklarını ifade etmiştir. Kitap, mekân ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin tartışılmaya başlanmasıyla birlikte mekân içerisindeki nesnelere ve onların ardındaki normların patriyarkal sistemin bir ürünü olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Kaynaklar

- Baytok, C.& Bayrak, E. (2023). "Eşyaların Patriyarkası" üzerine / Rebekka Endler ile söyleşi <<https://catlakzemin.com/esyalarin-patriyarkasi-uzerine-rebekka-endler-ile-soylesi/>>, Son erişim: 01.12.2023.
- Endler, R. (2021). *Eşyaların Patriyarkası*. (Çev. Ç. C. Dikmen). İstanbul: İletişim Yayınları. ISBN-13: 978-975-05-3416-4
- Ersöz, Aysel G. (2015). Özel Alan Kamusal Alan Dikotomisi: 'Kadınlığın Doğası' ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi* Cilt 18(1):80-102.
- Ildır, Aslı (2023). <<https://altyazi.net/yazilar/elestiriler/oppenheimer/>>, Son erişim: 29.11.2023.
- Keller, E. F. (2020). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim*. (Çev. F. B. Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kolektif (2011). *Felsefe Kitabı*. (Çev. E. Lakşe). İstanbul: Alfa Yayınları
- Saygılıgil, F. (2013). Mekânın Cinsiyeti, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, Cilt 5(1): 209-218. (Online).
- Smelik, A. (2008). *Feminist Sinema ve Film Teorisi-ve Ayna Çatladı*. (Çev. D. Koç). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Müzeyyen Karabulut

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Yüksek Lisans Programı Mezunu

G. Mağusa/KKTC

E-posta: viyankarabulut@gmail.com

ORCID No: 0000-0001-7146-8354

Notlar

¹ 1984'te dünyaya geldi. Köln'de bağımsız gazeteci ve yazar olarak çalışıyor. İlgi alanları olan kültür, sanat, toplum ve siyaset konularında Deutschland radio için radyo ve podcast yayınları, SZ Magazin için röportajlar hazırlıyor. <www.rebekkaendler.com>.

² Haber için bkz: <<https://tr.euronews.com/my-europe/2018/01/18/bruksel-de-cinsel-tacize-hay-r-sergisi#:~:text=Br%C3%BCksel'in%20Molenbeek%20belediyesinde%20%C3%B6nyar%C4%B1lar%C4%B1n,durum%20cinsel%20istek%20meselesi%20de%C4%9Fil>>.